

**“MATNLI HUJJAT BILAN ISHLASHNI BOSHLASH” MAVZUSINI DASTURIY
VOSITALAR ASOSIDA O‘QITISH**

Nazarov Bahodir Abdusamatovich

TATU Samarqand filiali “Kompyuter injiniringi” fakulteti dekani

Telefon:+998(97) 287 83 77

e-mail: nazarovbahodir82@gmail.com

Annotasiya

Ushbu maqolada bugungi kunda umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida 5-sinf “Informatika va axborot texnologiyalari” fanidan “Matnli hujjat bilan ishlashni boshlash” mavzusini o‘qitishda zamonaviy dasturiy vositalar asosida multimediali taqdimotlar yaratish va ulardan foydalanib dars mashg‘ulotlarini tashkil qilish masalalari muhokoma qilingan.

Kalit so‘zlar: *Informatika va axborot texnologiyalari, Matnli hujjat bilan ishlashni boshlash, dasturiy vosita, elektron qo‘llanma, gipermatn, ovoz, grafika, video, test, multimedia, animasiya, imitasion model, umumiy o‘rta ta‘lim, dasturiy vosita.*

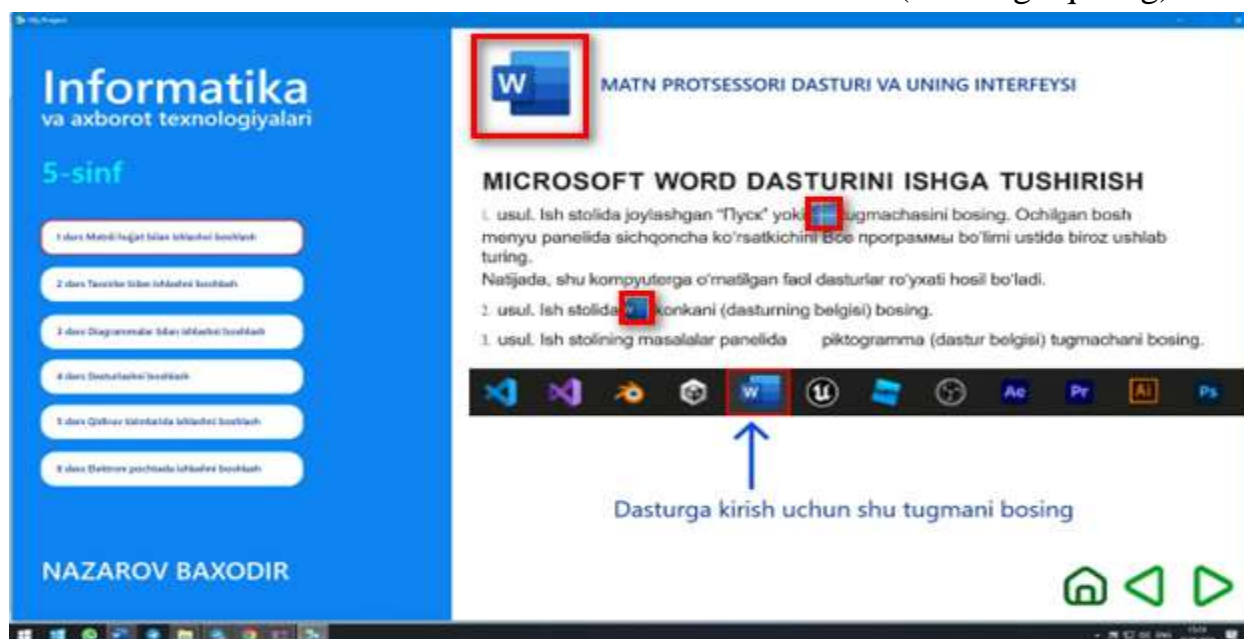
Kirish. Ta‘limda zamonaviy axborot texnologiyalardan foydalanish albatta o‘z samarasini beradi. Ba‘zi fikr-qarashlar zamonaviy axborot texnologiyalar yoshlar ongiga ta‘siri borasida tanqidiy mulohaza yuritishi tabiiy hol sababi yoshlarning qiziquvchanligi internet va mobil aloqa vositalarga bog‘lanib qolishi bilan izohlanadi. Muammoni mobil texnologiya va internetni cheklab qo‘yish bilan yechib bo‘lmasligini barchamiz bilamiz, lekin baribir yoshlar tanqid ostida qolaveradi. Hozirgi kunda barkamol avlodni tarbiyalarshda albatta internetdagi ma‘lumotlardan foydalanish madaniyatini (informatsion immunitet) o‘rgatish talab etiladi. Bu texnologiyalarga qiziqishni to‘g‘ri maqsadga yo‘naltirish milliy ma‘lumotlar ba‘zasini ko‘paytirish bilan bog‘liq. Ayniqsa ta‘lim tizimida elektron qo‘llanmalar va virtual ta‘lim tizimlardagi milliy ma‘lumotlar ba‘zasining ko‘payishi yoshlarning ta‘lim olishlari uchun samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Ma‘lumki darsning odatiy – ana‘naviy o‘tilishi o‘quvchilarning 25% ga yaqini o‘zlashtirishi mumkinligi pedagog olimlar tomonida isbotlangan. Tajribalar shuni ko‘rsatadiki, bir vaqtning o‘zida ham ma‘ruzani eshitish, ham materialni kompyuter ekranida ko‘rish va uni ekranda chiqarishni aktiv boshqarish o‘zlashtirish sifatini oshiradi.

Pedagogik dasturiy vositalar – kompyuter texnologiyalari yordamida o‘quv jarayonini qisman yoki to‘liq avtomatlashtirish uchun mo‘ljallangan didaktik vosita hisoblanadi. Ular

ta'lim jarayonini samaradorligini oshirishning istiqbollidir. "Informatika va axborot texnologiyalari" fanini o'qitishda pedagogik dasturiy vositalardan foydalanish shakllaridan biri hisoblanib, zamonaviy texnologiyalarning o'qitish vositasi sifatida ishlatiladi. Pedagogik dasturiy vositalar tarkibiga: o'quv fani bo'yicha aniq didaktik maqsadlarga erishishga yo'naltirilgan dasturiy mahsulot (dasturlar majmuasi), texnik va metodik ta'minot, qo'shimcha va yordamchi vositalar kiradi.

Muqovada berilgan tugmalardan 1-siga murojaatni amalga oshirganimizda dasturda buni ochilishini animatsion ravishda ko'rishimiz mumkin bo'ladi (1-rasmga qarang).

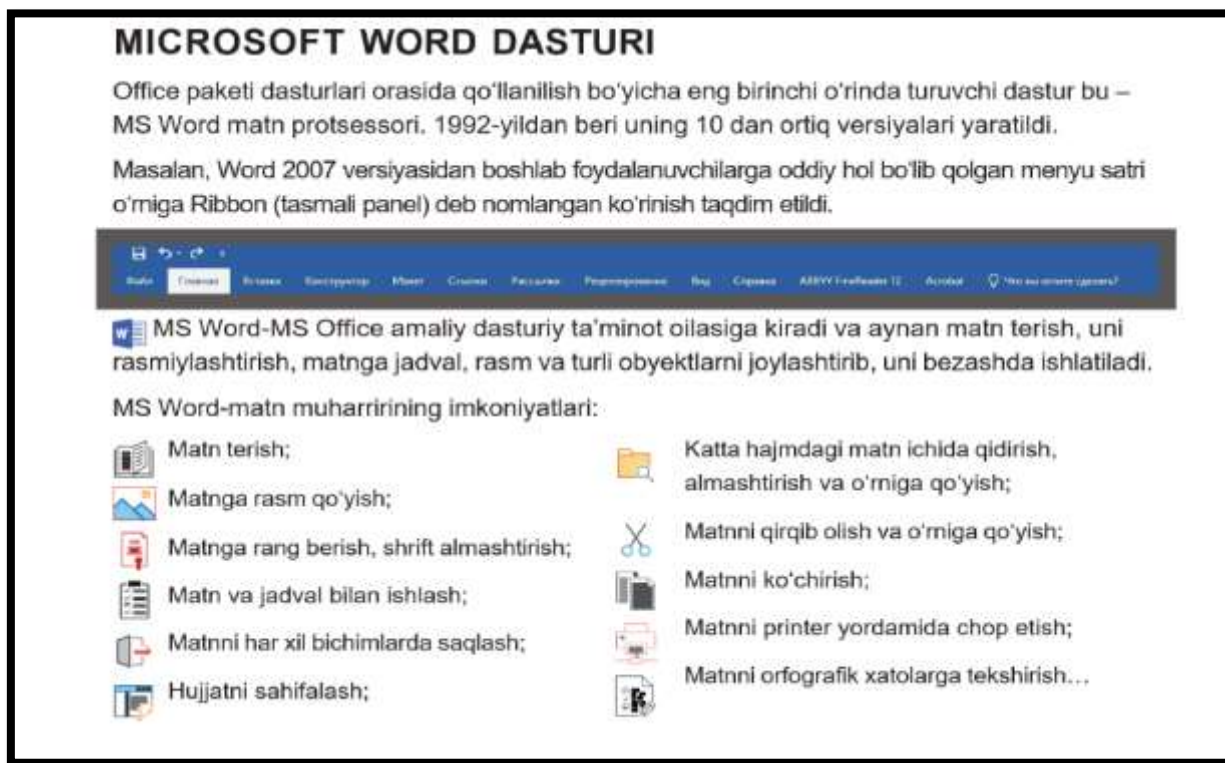

2-rasm. Matnli hujjat bilan ishlashni boshlash oynasi

Matnli hujjat bilan ishlashni boshlash oynasida ham bir nechta tugmalar o'rnatilgan va bu tugmalar 2-rasmda qizil chiqizlar bilan chegaralab qo'yilgan. Bundan tashqari oynaning pastki qismida orqaga va oldinga tugmalari ham o'rnatilgan bo'lib ularga murojaat qilinganda oynalar navbati bilan almashinib keladi. Bu tugmalardan yuqorida joylashgan Word dasturi belgisi ustiga sichqoncha ko'rsatkichi bosilganda Microsoft Word dasturi haqida qisqacha ma'lumotlar bayon etilgan oyna ochiladi (3-rasmga qarang).

So'z yozish uchun shu so'zga kerakli bo'lgan harflar klaviaturadan topiladi va kerakli ketma-ketlikda bosiladi. Har bir harf so'z yasash uchun ekranda yozilishni boshlaydi. Shuningdek, harflar belgilar deb ham ataladi. Gap yozish uchun birinchi so'zni

kiritganingizda yoki bitta soʻz kiritganingizda, soʻzning birinchi harfi bosh harfga oʻzgarganini koʻrishingiz mumkin. Odatda Microsoft Word har bir gapning birinchi harfini bosh harfga avtomatik ravishda almashtiradigan qilib sozlangan boʻladi. Bosh harflarda yozish harfni bosh harf koʻrinishiga oʻtkazish uchun Shift tugmasini bosib ushlab turing, keyin bosh harfda yozmoqchi boʻlgan harfni kiriting. Harfni yozib boʻlganingizdan keyin shift tugmasini qoʻyib yuborasiz.

3-rasm. Microsoft Word dasturi imkoniyatlari oynasi

Word matn muharriri Windows sistemasi muhitida ishlaydigan matn muharriri boʻlib, oddiy va murakkab strukturali matnli hujjatlarni tashkil qilish va chop etish uchun xizmat qiladi. Word matn muharriri yordamida har qanday hujjatni tez va bosmaxona talabiga javob beradigan darajada tayyorlash mumkin. Word matn muharriri matnlar ustida bajariladigan hamma operatsiyalarni kerakli bajarish imkoniyatlariga ega boʻlib, zamonaviy kompyuter texnologiyasining hamma talabini oʻz ichiga oladi.

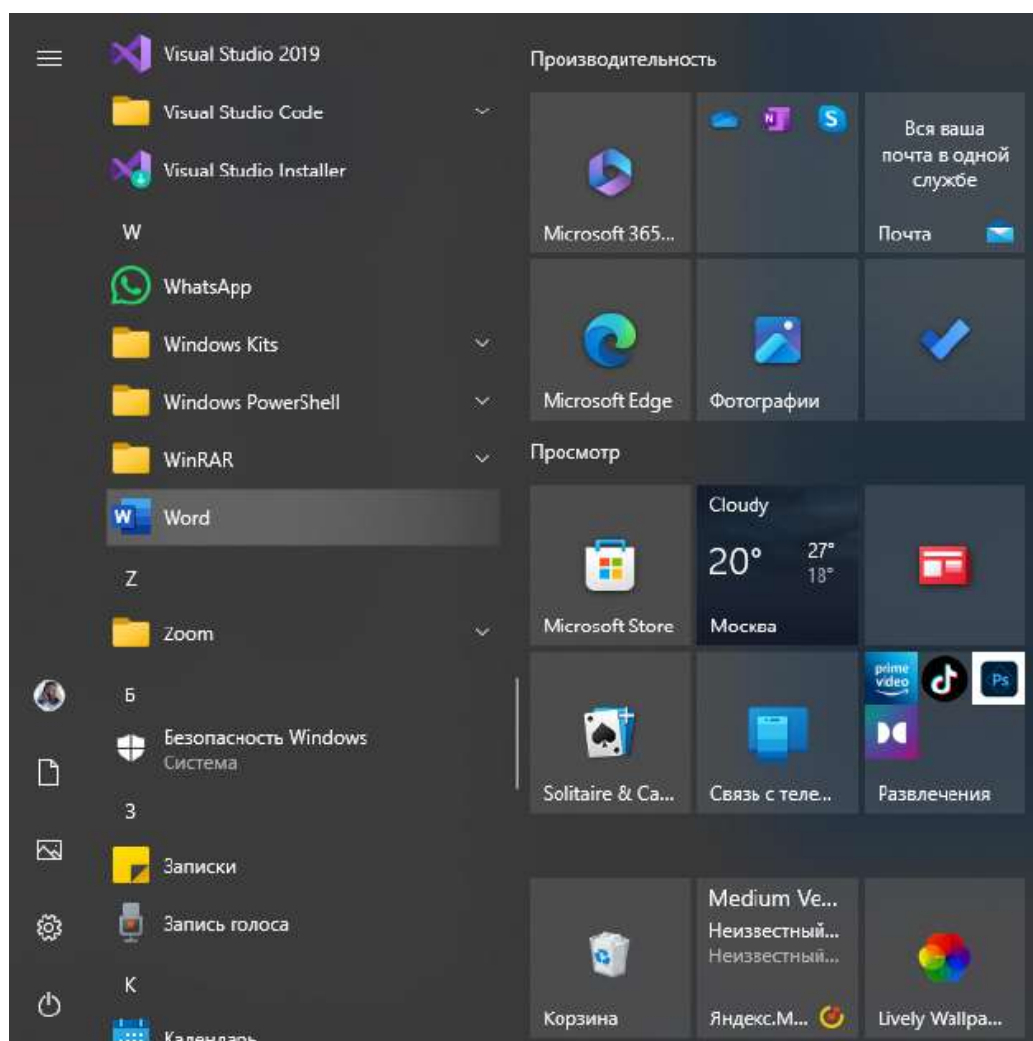
Word matn muharriri ekranda "Microsoft office" da "W" belgisi bilan koʻrsatilgan boʻladi. Uni ishga tushirish sichqoncha koʻrsatkichini "W" belgisiga keltirib, sichqonchani oʻng tugmachasini bosish bilan bajariladi. Soʻng Word matn muharriri komp'yuter

xotirasiga yuklanadi va oddiy strukturali matnlarni kiritish uchun “Документ 1” nomli yangi fayl hosil qiladi. Agar siz murakkab strukturali hujjat (masalan xat, faks orqali jo‘natiladigan xat, hisobotlar va hakoza) tayyorlamoqchi bo‘lsangiz u holda “Файл” menyusidan “Создать” menyu ostini ishlatasiz. U yerda bir necha murakkab strukturali hujjatlar shabloni berilgan. Siz ulardan o‘zingizga kerak bo‘lgan strukturali hujjat shablonini tanlab, o‘zingizni hujjatingizni tez va yuqori darajada tayyorlaysiz. Tayyor bo‘lgan hujjat “Файл” menyusining “Сохранить” yoki “Сохранить как” komandalaridan biri yordamida saqlanadi. Word sizning hamma fayllarinigizga “.doc” nomli kengaytma nom qo‘shib saqlaydi. Ishni tamomlash uchun saqlab qo‘yilgan hujjat “Файл” menyusining “Закрывать” komandasi bilan yopiladi va “Выход” komandasi bosiladi.

Word matn muhariri oynasining umumiy ko‘rinishi quyida keltirilgan. Oynaning eng yuqori satri, sarlavha satri bo‘lib, unda matn muharrirning belgisi va nomi ko‘rsatiladi. Shu satrning eng o‘ng qismida uchta kichik tugmacha ko‘rsatilgan bo‘lib, ular mos ravishda oynani ekrandan olish, oyna kattaligini ekran kattaligiga tenglashtirish va oynani yopish vazifalarini bajaradi. Oynaning ikkinchi satri WORDning asosiy menyular satri bo‘lib, har bir menyu o‘ziga xos funksiyalarni bajaradi. Oynaning keyingi ikki satrlarida instrumyentlar paneli joylashgan va ular bajaradigan funksiyasiga mos piktogrammalari tugmachalarda berilgan. Ularning funksiyalarini bilib olish uchun sichqoncha ko‘rsatkichini piktogrammalar ustiga keltirish kifoya. Instrumyentlar panelidan keyingi satr lineyka deb ataladi va oynaning matn yoziladigan qismi satrlarini kengaytirish va qisqartirish uchun xizmat qiladi.

Yuqorida 2-rasmda keltirilgan tugmalardan navbatdagi “ПУСК” tugmasi tanlanganda ekranda “ПУСК” tugmasi elementlari berilgan oyna ochiladi (4-rasmga qarang).

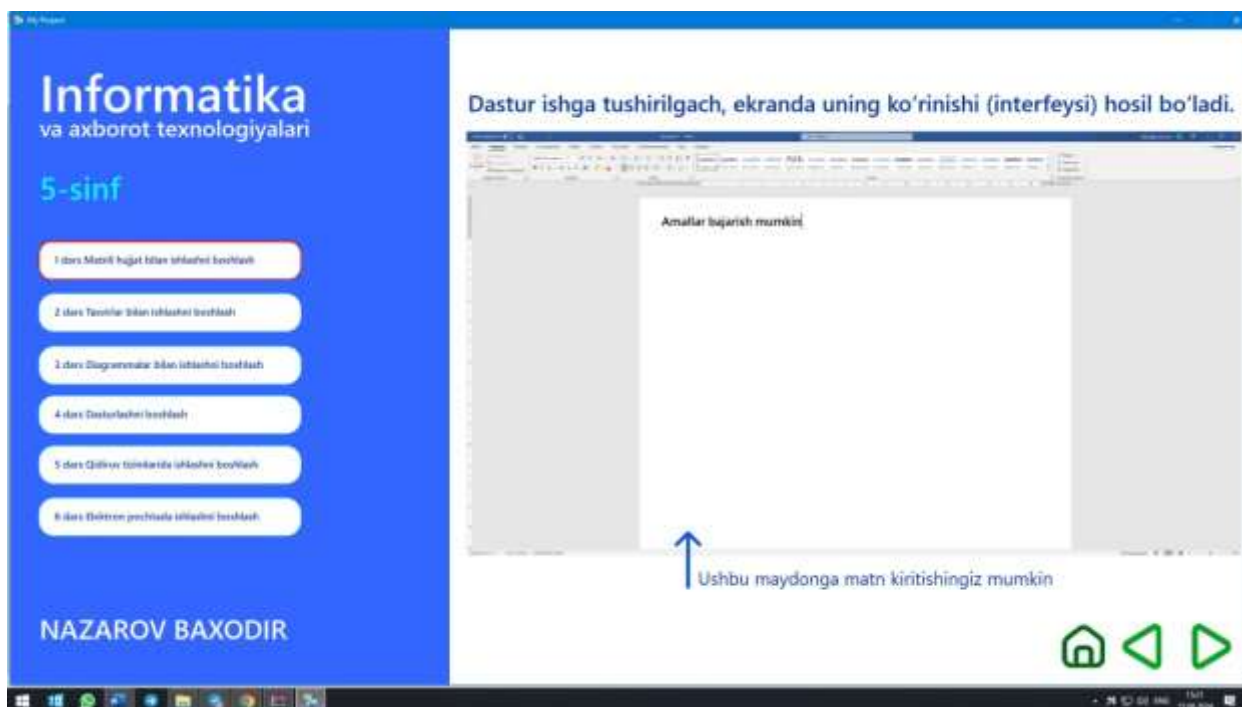
Kompyuterda Windows operatsion tizim ustidan va uning yordamida kompyuter va uning qurilmalar ustidan biror bir amal bajarmoqchi bo‘lsangiz, siz “ПУСК” menyusidan foydalanishingiz mumkin. Pusk tugmasini sichqonchani chap tugmasi bilan bossangiz WINDOWS ning menyusi ochiladi.

4-rasm. “ПУСК” tugmasi elementlari berilgan oyna

Agar paydo bo‘lgan oynada “Перезагрузить” bayroqchani tanlab OK tugmasini bossak u holda kompyuter uchirib qayta yoqiladi. Agar esa Priostanovit bayroqchani tanlab OK tugmasini bossak u holda kompyuter ishini tuxtatib turadi. Agar esa “Выключить компьютер” bayroqchani tanlab OK tugmasini bossak kompyuter uchiriladi. Kompyuterni o‘chirishdan avval hamma ochik oynalar va ishlab turgan dasturlarni berkitishimiz kerak, chunki kompyuter ular ichidagi ma‘lumotlarni saqlab qo‘yishi kerak.

Yuqorida berilgan Matnli hujjat bilan ishlashni boshlash oynasida keltirilgan dasturga kirish tugmasi bosilganda ekranda dasturni ishga tushirish oynasi ochiladi va bu oynada matn kiritish amalini bajarish imkoni ham mavjud (5-rasmga qarang).

5-rasm. Microsoft Word dasturi ishchi oynasi

Yuqorida berilgan oynaning pastki qismidagi o'tkazi tugmasi ketma-ket bosilganda ekranda dasturning menyulari haqida ma'lumotlar, matnlarni qalinlashtirish, yonboshchasiga, matnni tagiga chizish, hujjatlarni formatlash, mavzular bo'yicha o'quvchilar bilimni baholash uchun testni tanlash, testni yechish, natijani ko'rish oynalari animatsion ravishda ketma-ket ochiladi, bu jarayonni dasturiy vositadan ko'rish mumkin.

Xuddi shunday umumiy o'rta ta'lim maktablari 5-sinf "Informatika va axborot texnologiyalari" fanidagi qolgan bo'limlar va mavzularining elementlari hamda tegishli masalalarini yechish jarayoni va bajaradigan vazifalari birma-bir multimediali elektron qo'llanmada animatsion ishlanmalari yordamida yoritib berilgan.

Xulosa qilib aytish mumkinki, umumiy o'rta ta'lim maktablarida 5-sinf "Informatika va axborot texnologiyalari" fanining barcha mavzularini o'rgatishda multimediali elektron qo'llanmadan foydalanish o'quvchilarning o'zlashtirish samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, ularga mustaqil ishlash imkoniyatlarini ham oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Lutfullayev M.X. Multimediali didaktik vositalar asosida ta'lim tizimi samaradorligini oshirish //Ta'lim va tarbiya. –Toshkent: -2003-y. -№3-4. B. 55 - 57.
2. Fayziyev Nozim Asfandiyorovich, & Toxirqulov Zufar Jurabek o'g'li. (2023). Registering and Creating Presentations on prezi.com. *World of Semantics: Journal of Philosophy and Linguistics*, 1(1), 66–71. Retrieved from <http://wos.semanticjournals.org/index.php/JPL/article/view/11>
3. Fayziyev N. THE IMPORTANCE OF IMPLEMENTING DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL SYSTEM //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – T. 4. – №. 10. – C. 172-175.
4. Asfandiyorovich F. N., O'g'li T. Z. J. ZAMONAVIY DASTURIY VOSITALAR ASOSIDA XORIJIY TILLARGA OID TAQDIMOTLAR YARATISH //Science and innovation. – 2024. – T. 3. – №. Special Issue 19. – C. 359-363.
5. Asfandiyorovich F. N. UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA "INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI" FANINI TAKOMILLASHTIRILGAN METODIKA ASOSIDA O'QITISHNI TAKOMILLASHTIRISH //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2023. – T. 3. – №. 5. – C. 198-200.
6. Asfandiyorovich F. N. TARMOQLANUVCHI ALGORITMLAR MAVZUSINI MULTIMEDIALI ELEKTRON QO'LLANMALAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH //ЎЗБЕКИСТОННИНГ МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИДАГИ ЯНГИ ТАРИХИ ВА ФАЛСАФИЙ ТАФАККУРИНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ. – 2022.